

یادداشت

مراد از علم در ایران و شرق باستان

محمد نجاری

کتاب «علم در ایران و شرق باستان» مجموعه مقالاتی است که همایون صنعتی‌زاده آنها را به دقت ترجمه و گردآوری کرده است. موضوع اکثر این مقالات عمدتاً پیرامون گاهشماری، علم نجوم و احکام نجوم در ایران عصر هخامنشی و دوران باستان است. این اثر در چهار بخش و ۶۹۱ صفحه تنظیم شده که بخش نخست آن شامل ۱۲ مقاله که عبارتند از زمان‌سنجی، فصل نجومی بندھش، گاهشماری‌های کهن ایران، وصف بیرونی از گاهشماری ایران باستان، گاهشماری زرتشتی، گاهشماری پارسی، سال‌عالم پارسیان، آیین کیهانی، احکام نجوم، دانش نجوم، احکام‌نجوم زرتشتی در بندھش، جشن‌های ایرانیان و تاریخ‌گذاری کتیبه بیستون. بخش دوم کتاب شامل سه مقاله است که عبارتند از دانش نجوم در مصر باستان، گاهشماری و تاریخ‌گذاری در مصر باستان و خاستگاه گاهشماری مصری. بخش سوم کتاب شامل تاریخ‌گذاری هخامنشنی و منابع بابلی، یادداشت‌های مترجم، نجوم و احکام‌نجوم در بین‌النهرین است و بخش چهارم مقالاتی چون نجوم و احکام نجوم در هندوستان و ایران، نجوم در هندوستان و سخن آخر [از مترجم] را شامل می‌شود که در زیر به طور مختصر به برخی از مقالات این مجموعه اشاره می‌کنیم.

۱- **وصف بیرونی از گاهشماری ایران باستان (بخش اول صفحه ۱۳۹)**

بیرونی در سال ۳۶۳ هـ ق تولد یافت و به سال ۴۴۰ هـ ق در سن ۷۵ سالگی درگذشت. وی اهل خوارزم (خیوه) بود و در زمینه‌هایی چون ریاضیات، نجوم، جغرافیا، تاریخ‌گذاری و سایر علوم عصر خود صاحب‌نظر بود. بیرونی در توصیف گاهشماری ایران باستان و درباره طول سال نزد پارسیان می‌نویسد: «ششدهام شاهان پیشدادی کسانی که بر سراسر گیتی فرمانروایی داشتند سال را ۳۶۰ روز می‌دانسته‌اند و هر ماه را ۳۰ روز و اینکه آنان در هر شش سال یک ماه را کبیسه کرده و مکبوس می‌نامیدند و در هر ۱۲۰ سال دو ماه را کبیسه می‌کرده‌اند.» (ص ۱۲) در ادامه بیرونی در شرح بیشتر به این مسئله اشاره می‌کند که پارسیان یک چهارم ۳۵ روز را برای یک سال قرار می‌دادند. آنها این یک‌چهارم از ایام را نادیده می‌انگاشتند تا اینکه مجموع آنها به اندازه یک ماه جمع می‌شد و سپس یک ماه به سال می‌افزودند و به این ترتیب هر ۱۲۰ سال آن تقریباً با سال خورشیدی منطبق می‌شد. بیرونی در توضیح بیشتر این گاهشماری در ایران باستان به موضوعاتی چون کبیسه، نخستین ماه سال و غیره می‌پردازد که در جای خود جالب و خواندنی است.

۲- **گاهشماری زرتشتی (نوشته ک. ر. کاما، بخش اول صفحه ۱۸۰)**

ک. ر. کاما در ابتدای مقاله خود به این نکته اشاره دارد که «مردم روزگار باستان، زمان را به کمک اهل قمر اندازه می‌گرفتند به همین علت در تمام زبان‌های آریایی واژه‌ای که دلالت بر ماهه دارد از اسم ماه مشتق شده است.» (ص ۱۸۰) وی عقیده دارد که علاوه بر ماه‌ها، سال‌ها هم قمری بوده و دارای کبیسه بودند تا بدین وسیله زمان قمری از زمان خورشیدی فاصله نگیرد. آنها برای هماهنگ ساختن سال‌های قمری ۳۶۰ روز، با سال خورشیدی ۳۶۵ روز و شش ساعت در وهله نخست پنج روز بر آن افزودند که شرح کامل آن در مقاله کاما آمده است و در ادامه به بررسی دقیق این تحولات می‌پردازد.

۳- **دانش نجوم در مصر باستان (نوشته رونالد. ولز، بخش دوم صفحه ۴۲۸)**

رونالد ولز در این مقاله، این نکته را یادآور می‌شود که درباره مصریان گروهی با افراق سخن می‌گویند و عده‌ای دیگر با تنگ نظری. اما وی عقیده دارد مصریان را این توان افرادی واقع گرا و اهل عمل دانست. مصریان با دیدن آسمان و الهام گرفتن از اجرام آسمانی، اساطیری برای خود آفریدند و بدین ترتیب بود که خدایان مصری زاده شدند و مبدان مصری مجبور به گسترش دانش خود در علم نجوم شدند. وی درباره این مهم می‌نویسد: «تقریم عرفی متشکل از دوازده ماه ۳۰ روزه و پنج روز اضافی خاص که به آن علاوه می‌شد تا سالی ۳۶۵ روزه به دست آید، [که] کهن‌ترین زیربنای تمام گاهشماری‌های دنیای غرب امروزی است.» (ص ۴۲۸) ولز عقیده دارد آنچه که باعث تحول گاهشماری مصر باستان شد را می‌توان در اختراع خط و به کارگیری آن در ثبت دانش نجوم در مصر دانست و در ادامه به بررسی تحولات دانش نجوم در دوره‌های مختلف مصر باستان (قبل از فراغه و فراغه اولیه، عصر فراغه قدیم، عصر فراغه میانه و عصر فراغه جدید) می‌پردازد و اعتقاد دارد مورخان تاریخ علم قبول دارند و پذیرفته‌اند که مصریان عصر باستان دو عنصر اصلی را برای آیدنگان باقی گذاشته‌اند که عبارتند از: ۱- گاهشماری عرفی ۳۵ روزه ۲- تقسیم شب و روز هر یک به دوازده قسمت. وی در پایان این نکته را متذکر می‌گردد که مصریان دانش نجوم را در دین و زندگی عرفی خود به کار می‌گرفتند.

۴- **تاریخ‌گذاری هخامنشی و منابع بابلی (نوشته کریستوفر واکر بخش سوم صفحه ۴۷۳)**

قانون بطلیموس برای اهداف نجومی تنظیم شده این نکته‌ای است که واکر سعی می‌کند در مقاله خود بدان بپردازد و عقیده دارد بطلیموس برای تاریخ‌گذاری از دو عنصر بهره می‌گیرد ۱- سال ۳۶۵ روزه مصری ۲- مبدأ نوبنصر. واکر به نقل از بطلیموس و درباره مبدأ نوبنصر می‌نویسد «این آن مبدايي است که رصد‌های پیشین و باستانی با آن آغاز می‌شود و به طور کامل تا زمان ما حفظ و نگهداری شده است.» (ص ۴۷۴) وی معتقد است در مجمعی قانون بطلیموس قراردادی ساختگی بود که منجمان بتوانند چهارچوب یکدست داشته باشند و در نتیجه بتوانند رصد‌های خود را در آن تنظیم کنند. کریستوفر واکر در ادامه به بررسی منابع نجوم در بابل، گاهشماری قمری و تاریخ‌گذاری مربوط به اسکندر سوم می‌پردازد.

مانوئل کاستلز که اینک یکی از مردان فرهیخته برتر دنیا شناخته می‌شود طی سال‌های اخیر در آمریکا و انگلیس بیش از زادگاه خود به واسطه تنوری و نظریه‌های بدیع و جامع شهرت فزاینده‌ای یافته است. حتی در اکتبر سال ۲۰۰۰ روزنامه انگلیسی زبان آبزورر او را صد و سی و نهمین مرد صاحب نفوذ و موثر بریتانیا معرفی کرد، جلودر از مارگارت تاچر و خیل رهبران دنیای تجارت، سیاست و رسانه‌ها. این شاید شگفت‌آور باشد که کاستلز در کالیفرنیا و کاتالونیا زندگی می‌کند اما در بریتانیا به چنین رتبه و منزلتی دست یافته است.

آنگونه که مارتین اینس دریافت‌ه است گستردگی دامنه علایق او به این معنا است که دلایل زیادی برای آشنایی با او و آثارش وجود دارد. او یکی از اندک دانشگاهیانی است که پیروان زیادی در بین اهل تجارت و فعالیت‌های اقتصادی دارد و این به دلیل تحلیل مشروحی است که از فناوری نوین اطلاعات به عمل آورده است. آثار او در شکل گیری تفکر رهبران اتحادیه‌های کارگری نیز نقش داشته است، همان‌طور که اعطای جایزه هالی

مه برای تفکر اجتماعی، از سوی اتحادیه‌های کارگری کاتالانی در ۱۹۹۹ گواه این مدعاست. او نیز همانند دیگر رهبران سیاسی آمریکای جنوبی در دوران نوجوانی و جوانی گرایش‌های چپ را کلید رهایی‌انسان‌ها از کابوس فقر، استبداد و جنگ می‌دانست اما سرنوشت اولیه زندگی او به منزله یک آنارشیست و یک چپ، اکنون پشت سر گذاشته شده است. او بر حسب ارزش‌ها و معیارهای خودش هنوز هم شهروند متعهد است و خود را یک چپ مستقل می‌داند، اما نمی‌گذارد تحقیق و تحلیل‌هایش سوگیری سیاسی پیدا کند. او می‌گوید «حقیقت به خودی خود انقلابی است، چون به مردم قدرتی اعطا می‌کند که ناشی از فهم زندگی و دنیایشان است.» کاستلز جز در گفتمان رسانه‌ای و به طور عام در رشته ارتباطات در مباحثی چون جامعه‌شناسی شهری و صنعتی نیز تخصص نسبتاً بی‌بدیل دارد. شاید جامع‌الاکتاف بودن وی برجذاتیت نظریه‌هایش بیش از پیش افزوده است.

«اقلیم نوآوری» یکی از درخشان‌ترین نظریه‌هایی است که در ۲۰ سال اخیر ده‌ها پروژه تحقیقاتی در آن انجام داده است. وقتی مارتین اینس از او می‌پرسد که چرا نوآوری در خطه مشخصی متمرکز می‌شود؟ خب، در این باره نیز نتایج ۲۰ سال پژوهش و نظریه پردازی را در اختیار داریم، در زمینه ساختار و پوشش‌های چیزی که پیر هال و من آن را «اقلیم نوآوری» نامیده‌ایم. پتر در کتاب بزرگ خویش

شهرها در فرآیند تمدن (۱۹۹۸) تحلیل تجربی مشروحی درباره نقش قاطع جمع‌های بزرگ در طول تاریخ در خلاقیت فرهنگی و نوآوری تکنولوژیک به عمل آورده است. به همین دلیل است که پیکاسو ناچار بود به پاریس برود، و همه کارگردانان و بازیگران بزرگ سینما ناچار بودند به هالیوود بروند، و همه مخترعان و مبتکران عمده الکترونیک و نرم‌افزار ناچار بودند به نحوی به سیلیکون ولی بپیوندند، و نویسندگان انگلیسی زبان (و غالباً زبان‌های دیگر) ناچار بودند در لندن یا نیویورک باشند، و به همین دلیل است که دانشمندان بزرگ ناچارند در مراکز بزرگ آکادمیک دنیا گرد آیند- و به همین دلیل است که دانشگاه‌های آمریکا بیشتر ین سهم برندگان جایزه نوبل را، که اغلب زادگاه‌شان جای دیگری است، به خود اختصاص می‌دهند. وجود شبکه اجتماعی تعامل، و مجموعه‌ای از ارزش‌ها، و مجموعه‌ای از نهادها و سازمان‌ها، شرایط تشریک مساعی را ایجاد می‌کند- که سرچشمه نوآوری، خلاقیت و نیروی مولد است. چون این معرفت و خلاقیت ثروت می‌آفریند، این ثروت نیز تمرکز فضایی پیدا می‌کند و فرصت و امکان بیشتری برای پیشرفت شخصی و رفاه اجتماعی فراهم می‌کند. بدین ترتیب روند کلی این است که تمرکز فضای عمده‌ای از ارزش، و کنترل و جذب همه مکان‌های دیگر در این مناطق مولد ارزش به وجود می‌آید، که دقیقاً با استفاده از شبکه میسر می‌شود. (ص ۴۵)

از سوی دیگر تاکید کاستلز بر اهمیت سیاست‌های غیررسمی تر موجب گسترش هر چه بیشتر علاقه به آثارش شده است. او تاکید زیادی بر اهمیت سیاست‌سازان‌های غیردولتی و سازمان‌های شهروندی داشته است، که یکی از مضامین مطالعه پرچمخو او «شهر و مردم» (۱۹۸۳)

مجدید یوسفی

است و آثار خود را به حیطه سازمان‌های غیردولتی جهان‌گستر در عرصه‌هایی مثل محیط زیست، توسعه و حقوق بشر، گسترش داده است. تحلیل‌های او گاهی پیروان غیرمتظره‌ای دارد. یکی از رهبران نظامی مسلمان در چین، که درباره نیات و انگیزه‌های خود با تلویزیون هلند مصاحبه می‌کرد، نسخه‌ای از عصر اطلاعات را که در حاشیه‌هایش یادداشت‌های فراوانی نوشته شده بود در دست تکان داد و اظهار داشت: «این چیزی است که ما علیه آن می‌جنگیم!» این جنگجوی چینی تحلیل کاستلز از مصائب کودکان در دنیای امروز را، دست کم تا حدی، توجیهی برای اعمال خود می‌دانست.

«کهکشان اینترنت» یکی از رازآمیزترین و کوشگرانه‌ترین آثار مانوئل در دنیای مجازی است که هنوز در ایران به فارسی برگردانده نشده است، اما کلیات نظرات این متخصص ارتباطات رسانه‌ای در کتاب «عصر اطلاعات» چنان پیچش و جامعیت بین رشته‌ای به تحقیقات داده که گواهی است بر این مدعا که «فضا مجازی» و «جامعه شبکه‌ای» کاستلز بیش از پیش در جامعه جهانی راه باز کرده است. فضا و جامعه‌ای که ساختار دوگانه‌ای بر رفتار انسان پدید نمی‌آورد اما چشم انداز وسیعی را بر هر انسانی سایه می‌افکند. به همین جهت وقتی مارتین اینس از او می‌پرسد که چگونه می‌توان

زندگی دوباره‌ای داشت اما رفتار دوگانه‌ای نخواهند داشت.
کاهششان اینترنت» یکی از رازآمیزترین و کوشگرانه‌ترین آثار مانوئل در دنیای مجازی است که هنوز در ایران به فارسی برگردانده نشده است، اما کلیات نظرات این متخصص ارتباطات رسانه‌ای در کتاب «عصر اطلاعات» چنان پیچش و جامعیت بین رشته‌ای به تحقیقات داده که گواهی است بر این مدعا که «فضا مجازی» و «جامعه شبکه‌ای» کاستلز بیش از پیش در جامعه جهانی راه باز کرده است. فضا و جامعه‌ای که ساختار دوگانه‌ای بر رفتار انسان پدید نمی‌آورد اما چشم انداز وسیعی را بر هر انسانی سایه می‌افکند. به همین جهت وقتی مارتین اینس از او می‌پرسد که چگونه می‌توان

زندگی دوباره‌ای داشت اما رفتار دوگانه‌ای نخواهند داشت.
کاهششان اینترنت» یکی از رازآمیزترین و کوشگرانه‌ترین آثار مانوئل در دنیای مجازی است که هنوز در ایران به فارسی برگردانده نشده است، اما کلیات نظرات این متخصص ارتباطات رسانه‌ای در کتاب «عصر اطلاعات» چنان پیچش و جامعیت بین رشته‌ای به تحقیقات داده که گواهی است بر این مدعا که «فضا مجازی» و «جامعه شبکه‌ای» کاستلز بیش از پیش در جامعه جهانی راه باز کرده است. فضا و جامعه‌ای که ساختار دوگانه‌ای بر رفتار انسان پدید نمی‌آورد اما چشم انداز وسیعی را بر هر انسانی سایه می‌افکند. به همین جهت وقتی مارتین اینس از او می‌پرسد که چگونه می‌توان

زندگی دوباره‌ای داشت اما رفتار دوگانه‌ای نخواهند داشت.
کاهششان اینترنت» یکی از رازآمیزترین و کوشگرانه‌ترین آثار مانوئل در دنیای مجازی است که هنوز در ایران به فارسی برگردانده نشده است، اما کلیات نظرات این متخصص ارتباطات رسانه‌ای در کتاب «عصر اطلاعات» چنان پیچش و جامعیت بین رشته‌ای به تحقیقات داده که گواهی است بر این مدعا که «فضا مجازی» و «جامعه شبکه‌ای» کاستلز بیش از پیش در جامعه جهانی راه باز کرده است. فضا و جامعه‌ای که ساختار دوگانه‌ای بر رفتار انسان پدید نمی‌آورد اما چشم انداز وسیعی را بر هر انسانی سایه می‌افکند. به همین جهت وقتی مارتین اینس از او می‌پرسد که چگونه می‌توان

زندگی دوباره‌ای داشت اما رفتار دوگانه‌ای نخواهند داشت.
کاهششان اینترنت» یکی از رازآمیزترین و کوشگرانه‌ترین آثار مانوئل در دنیای مجازی است که هنوز در ایران به فارسی برگردانده نشده است، اما کلیات نظرات این متخصص ارتباطات رسانه‌ای در کتاب «عصر اطلاعات» چنان پیچش و جامعیت بین رشته‌ای به تحقیقات داده که گواهی است بر این مدعا که «فضا مجازی» و «جامعه شبکه‌ای» کاستلز بیش از پیش در جامعه جهانی راه باز کرده است. فضا و جامعه‌ای که ساختار دوگانه‌ای بر رفتار انسان پدید نمی‌آورد اما چشم انداز وسیعی را بر هر انسانی سایه می‌افکند. به همین جهت وقتی مارتین اینس از او می‌پرسد که چگونه می‌توان

راستی «چرا دموکراسی؟»

چرا دموکراسی؟ عنوان کتابی است که توسط محمد حسن علیپور سردبیر هفته‌نامه توقیف شده آبان نوشته شده و نشر پایان آن را منتشر کرده است. در مقدمه این کتاب آمده است: حکومتگران هم در رژیم‌های رقابتی (دموکراتیک) و هم در رژیم‌های غیررقابتی (فردی) تلاش می‌کنند تا رفتارهای خود را برآمده از بینان‌های دموکراسی اعلام کنند و از طریق تشبیه و قیاس این‌گونه رفتارها با موازین دموکراتیک، مآلاً به توجیه خود بپردازند. اگر چه در رژیم‌های غیررقابتی، رفتار سیاسی حکومتگران با مبانی دموکراسی فاصله طولانی دارد، اما چون دموکراسی به عنوان روشی موجه و موفق در اداره مشارکت‌آمیز جامعه، و شکل‌گیری حکومت قانون و حقوق بشر و آزادی‌های ناشی از آن شناخته شده است، لاجرم حکومت‌های غیررقابتی نیز به منظور جلب رضایت مردم خود را به آن شبیه کرده و به آن جنگ می‌آورند.

مظاهر دموکراسی در رژیم‌های بسته سیاسی در حال گسترش است، اما با استقرار اصول و استوار شدن مبانی دموکراسی راه زیادی پدید می‌شود. مشکل اساسی دیگر در این گونه جوامع، ناپایداری دموکراسی یا پرداخت خود است. در کتاب چرا دموکراسی؟ مقالاتی به منظور آسیب‌شناسی دموکراسی در ایران‌نوشته شده است. این مقالات عبارتند از: دموکراسی و توسعه، نوع حکومت در ایران، ساخت قدرت کجانبه یا دوجانبه، بی‌ثباتی سیاسی، منابع قدرت غیرانتخابی، دشواری‌های مطبوعات، روحانیت و حاکمیت، ناپایداری رژیم‌های غیردموکراتیک، روش‌های اعتراضی مسالمت‌آمیز، ماهیت اقتدارگرایی، هزینه فساد سیاسی، بازگشت به جامعه مدنی، قوه مقننه، انتخابات در ایران، کیفیت نظرات بر انتخابات، حقوق فراملی انتخاب، انتخابات ریاست جمهوری در ایران، فرانسه، آمریکا و آلمان و نظرسنجی در انتخابات.

کتاب

درباره کتاب «گفت‌وگوی مارتین اینس با مانوئل کاستلز»

شگفتی در اقلیم نوآوری

شخصی پرشماری نیز وجود دارد، و اکثر مهندسان سیلیکون ولی زندگی سخت و فشرده‌ای دارند، و همین‌طور زندگی شخصی بسیار مصیبت‌باری که

تنها آن‌وا، افسردگی، سوء مصرف مواد مخدر و الکل و نرخ بالای خودکشی در بین آنها فراوان است، به علاوه داستان همیشگی خانواده‌های ازهم گسیخته که البته این یکی روند کلی در آمریکا است و مختص به سیلیکون ولی نیست. برخی از مطالعاتی که در دانشگاه سانتاکلارا صورت گرفته نشان داده که در سیلیکون ولی میزان فردگرایی و نگرش‌های خودخواهانه نسبت به کل ایالات متحده آمریکا بیشتر است. حالا دیگر اعتبارات دولتی به مردم تعلق نمی‌گرفت بلکه در دسترس کمپانی‌هایی است که سهام خود را به مردم عرضه می‌کنند که دست آخر به انتروپرونها می‌رسد. (ص ۵۹). . . بنابراین به همین جهت به خطر انداختن سرمایه در کالیفرنای شمالی برای پشتیبانی از کمپانی‌های تکنولوژی پیشرفته و انتروپرونگری و نوآوری در سیلیکون ولی، در پیشبرد انقلاب فناوری اطلاعات، مطلقاً ضرورت داشته است. یکی از رساله‌های برجسته دوره دکتری در برکلی که توسط

دانشجوی من ماتیو زوک در ۲۰۰۱ به اتمام رسید، شواهد تجربی درستی این فرضیه را ارائه داده است. در حدود یک سوم کل سرمایه‌گذاری‌های ماجراجویانه در ایالات متحده آمریکا در ناحیه بای سانفرانسیسکو متمرکز شده بود. این سرمایه‌گذاری غالباً از طرف خود صناعی تکنولوژی پیشرفته انجام می‌گرفت، که از دانش و اطلاعات کافی درباره نوآوری بعدی برخوردار بودند. در تمامی موارد، سرمایه‌داران ماجراجو از نزدیک همراه با مبتکران خود کار می‌کردند و بر پیشرفت آنها نظارت داشتند و برای آنها نقش مشاور را نیز بازی می‌کردند. سرمایه‌گذاری ماجراجویانه هسته اصلی نظام نوآوری در اقتصاد جدید است. به زحمت می‌توان تصور کرد که ساختار شرکی سلسله‌مراتبی به شیوه ژاپنی‌ها ـ که همیشه اهداف بلندمدتی دارد که فن‌سالاران حکومتی آن را تعیین می‌کنند، و همچنین سرمایه‌گذاری‌های ماجراجویانه و مبتکران متکی به یک سازمان انعطاف‌پذیر نیست-بتواند به نحو مقضی در برابر روندهای جاری و ساری در فناوری و بازار به محض پیدایش آنها عکس‌المعمل نشان دهد و پروژه‌های پرمخاطره پرمغنت طراحی کند. مسلم است که کسان بسیاری شکست می‌خورند (حدود ۴ درصد آنها به سیلیکون ولی اختصاص دارد)، اما حتی این شکست‌ها هم درس‌های فراوانی دارد، و برآیند کلی آن استمرار و تداوم فوران نوآوری‌ها است. و این سرچشمه حقیقی برتری دموکراسی ولی و به طور کلی اقتصاد نوین آمریکایی است. (ص ۶۰)

ظاهراً سیلیکون ولی محل تلاقی تجارت و پادفهنگ کالیفرنزیایی در هیئت ذهنیت هکری است. مقصودم از ذهنیت هکری این نیست که کسی تمام شب را بیدار بماند، غذای حاضری بخورد و تلاش کند فایل‌های خصوصی دیگران را باز کند و بخواند، بلکه مقصودم تمایل به فهم نظام‌ها و شبکه‌های کامپیوتری، و شرکت اجتماعی در این فهم، و نوآوری غیررسمی بر این زمینه است. کسانی که دست به این کار می‌زنند همه‌جا هستند، اما چرا در سیلیکون ولی دستگاه منحصر به فردی هست که تخصص آنها را به شغل و تجارت تبدیل می‌کند؟ تپ‌آب‌یادفهنگی و هکرها منابع مهم نوآوری هستند، چون محض خاطر نوآوری دست به نوآوری می‌زنند، محض تفریح، و برای ارزش فایده‌مندش. سپس بعضی از این راه به ثروت می‌رسند. بعضی مشهور و بعضی منزوی می‌شوند، و بعضی هم به زندگی بسیار معمولی خود ادامه می‌دهند، اما همگی از خلاقیت و نوآوری خود احساس شادمانی می‌کنند. بنابراین آنها روزنه‌های نامنتظره‌ای را می‌گشایند که نظام اقتصادی، نهادی خودش به‌طور مستقل قادر به ایجاد آن نیست.

کاستلز نیز همانند الوین و هایدی تافلر و نیل پستمن معتقد است که فناوری ارتباطی و دنیاهای مجازی همان نیازی را برآورده می‌سازد که شما دنبال آن هستید نه آن چیزی که همواره و الزاماً می‌تواند برای شما سعادت‌آمیز باشد. فرصت‌هایی که تنها چگونگی صیادی آنها در اولویت است. فناوری به همان اندازه می‌تواند زبان‌آور باشد که سودمند.

اطلس عمومی ایران و جهان

رنگ‌ها، استفاده از نقشه را قدری دشوار می‌سازد.

در ادامه، نقشه‌های خاورمیانه و کشورهای همسایه ایران به دو صورت طبیعی و سیاسی (به‌طور جداجانه) منظور شده و یکایک قاره‌ها و مناطق جغرافیایی سراسر جهان در نقشه‌های طبیعی، سیاسی، اقتصادی، مردم‌شناسی و آب و هوا معرفی شده‌اند.

در آخرین بخش، اطلاعات مفصلی درباره جغرافیای طبیعی و سیاسی ایران و یکایک قاره‌های جهان از پوشش گیاهی، زندگی جانوری، صنایع و معادن گرفته تا مردم‌شناسی، کشاورزی و دامپروری، محیط زیست و . . . همراه با تازه‌ترین آمار از استان‌ها و دیگر اطلاعات جغرافیایی از کشورهای جهان درج شده است.

نمایه اطلس بیش از ۱۵۰۰۰ واحد جغرافیایی با موقعیت مکانی و محل آن در اطلس را برای راحت یافتن نام‌های جغرافیایی در اختیار مراجعه‌کننده می‌گذارد. داشتن این مجموعه ارزشمند را به همه پژوهشگران، استادان، آموزگاران، دانشجوان، دانش‌آموزان و دیگر علاقه‌مندان پیشنهاد می‌کنیم.

سال سوم ■ شماره ۷۹۲ *شرق*

یادداشت

اخراج ایرانیان از عراق

محمود فاضلی

پژوهش درباره ر واقعه از تاریخ انقلاب اسلامی می‌تواند بر زوایای تاریک و ناشناخته آن پرتو افکند، زنجیره به هم پیوسته تحلیل آنها می‌تواند در پاسخ به چرایی و چگونگی این رخداد و فهم ارتباط میان اجزای آن ما را یاری رساند و فروگذاری هریک از آنها به نارسایی و نقصان در پردازش پژوهش‌ها از داده‌ها می‌انجامد. پژوهش حاضر موضوعاتی است از زنجیره حوادث انقلاب که به نحوی ابعاد داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی را دربردارد.

روابط دو کشور ایران و عراق به دلایل مختلف در طول تاریخ دستخوش حوادث و دگرگونی‌هایی بوده است. به‌رغم وجود اشتراکات مذهبی میان دو کشور، اما خودخواهی‌ها و برتری‌جویی‌ها و همچنین نفوذ و دخالت بیگانگان منجر شد تا این دو کشور نتوانند روابط مسالمت‌آمیزی داشته باشند. اختلافات مرزی و حضور نیروهای مخالف در کشور مقابل، از جمله موضوعاتی است که دائماً به آن دامن زده می‌شد. این اختلافات در اوایل دهه پنجاه به اوج خود رسید و رژیم عراق به بهانه کمک‌های نظامی و تسلیحاتی رژیم شاه به مخالفت‌ان کرد خود و همچنین تشدید اختلافات مرزی دو کشور، تصمیم گرفت تا ایرانیان مقیم آن کشور را به اتهام ستون پنجم رژیم شاه در عراق، اخراج نماید و این تصمیم در چندین مرحله به اجرا درآمد. ایرانیان قربانی دشمنی بین دو رژیم ضد مردمی شدند که بنا بر مصالح سیاسی و منطقه‌ای دست به آتش افروزی زدند. رفتار ناجوانمرانه و ددمنشانه ماموران عراق در حق مردان و زنان و کودکان ایرانی موجب احساس همدردی عمومی شد.

حضرت امام در مقابل این رفتار ناجوانمرانه رژیم عراق با شدت برخورد کرد و خواستار توقف این اخراج‌ها شد. اما به‌رغم همه واکنش‌ها و تهدیدها، اخراج ایرانیان ادامه یافت و هزاران تن از ایرانیان با ایتراحمی از آن کشور اخراج شدند. کتاب حاضر در واقع موضوعی است از زنجیره حوادث انقلاب اسلامی که به نحوی ابعاد داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی را دربردارد و می‌تواند به روشن‌تر شدن موضوع کمک کند. اخراج ایرانیان از عراق حاصل سیاست‌ها و تضادهای موجود در سطح روابط بین‌المللی و روابط منطقه‌ای است. در بعد بین‌المللی منطقه‌ای در این مقطع زمانی، تحولات مهم بین‌المللی در جریان است که طی آن دکترین امنیت ملی یکی از دو ابرقدرت موجود یعنی آمریکا دستخوش دگرگونی شده‌است و همین تغییر، دگرگونی در روابط منطقه‌ای را رقم زده است. خروج نیروهای انگلیس از خلیج فارس و تشکیل کشورهای جدید و انتخاب ایران از سوی آمریکا به عنوان قدرت منطقه‌ای حافظ منافع غرب و ژاندارم منطقه در راستای دکترین نیکسون موجب افزایش منازعات سیاسی میان کشورهای منطقه به خصوص با توجه به مناقشه اعراب و اسرائیل شده است.

در داخل ایران نیز اعتراضات مردم ایران علیه اخراج ایرانیان از عراق شدت گرفته بود. سیر حوادث و پیامدهای آن در ایران را باید معلول چیستی و چگونگی آرایش نیروهای اجتماعی و سیاسی در ایران دانست. در این زمان، تحولات داخلی، جشن‌های ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی، اعتراضات محافل سیاسی و ضربات سیاسی رژیم به برخی از مهمترین تشکل نظامی – سیاسی مدبررژیم همچون سازمان مجاهدین خلق و فدائیان خلق توسط دستگاه اطلاعاتی رژیم پهلوی و در عراق نیز اوج گیری قدرت صدام حسین در درون دستگاه بهری حزب بعث را شاهد هستیم. کتاب در چهار فصل به نگارش درآمده است. در بخش اول جغرافیای سیاسی عراق و ایران و علل اختلافات ایران و عراق از دوران صفویه تا پهلوی، تعدادی از قراردادهای منعقدّه میان دو کشور و همچنین نقش قدرت‌های بزرگ فرامنطقه‌ای در این اختلافات مورد توجه قرار گرفته است. فصل دوم به بررسی زمینه‌ها و عوامل بیرون راندن ایرانیان از سوی رژیم بعث عراق می‌پردازد. ماهیت سوسیالیستی، رادیکالیستی و ناسیونالیستی رژیم بعث عراق، اختلافات مرزی و لغو قرارداد ۱۹۳۷ از سوی ایران، اختلافات سیاسی، ایدئولوژیک میان ایران و عراق، تحولات بین‌المللی و منطقه‌ای و توجهیات و بهانه‌های اجتماعی – اقتصادی عراق از زمره علل این موضوع بوده است.

در فصل سوم تحت عنوان «امام خمینی و اخراج ایرانیان موضوعاتی همچون امام خمین در عراق و موضع ایشان در قبال دولت و حزب بعث عراق، سابقه اخراج ایرانیان از عراق و برخورد و واکنش امام در برابر اخراج ایرانیان در سال ۱۳۵۰، تصمیم ایشان مبنی بر هجرت و موضع گیری رژیم بعثی عراق نسبت توجه بوده است. فصل پایانی کتاب نیز با عنوان «پیامدهای برخورد رژیم پهلوی با امام در موضوع اخراج ایرانیان» ارائه شده است. در ضمیمه کتاب نیز اسناد و مدارکی در این رابطه منتشر شده است. بی تردید آنچه در این کتاب ۳۷۷ صفحه‌ای آمده است، شاید تنها درآمدی بر این موضوع باشد و مسئله اخراج ایرانیان و حوادث متعاقب آن در ایران، شایسته تحقیق عمیق‌تری است.